

Paweł Wawrzyńczak

Założenia formalne i organizacyjne szkoły katolickiej

Seminare. Poszukiwania naukowe 12, 263-282

1996

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PAWEŁ WAWRZYŃCZAK SDB

ZAŁOŻENIA FORMALNE I ORGANIZACYJNE SZKOŁY KATOLICKIEJ

WSTĘP

W życiu każdej osoby ludzkiej można wyróżnić etapy jej rozwoju. Każdy z tych etapów charakteryzuje się swoją specyfiką i ma wiele swoistych uwarunkowań w zależności od wieku, stopnia rozwoju intelektualnego i fizycznego konkretnej jednostki, także uzależniony od środowiska, w którym proces rozwojowy się odbywa.

Każde kształtowanie osobowości ludzkiej opiera się na określonym systemie wartości, a co za tym idzie, zakłada istnienie w poszczególnych fazach rozwoju wyznaczenia celów ogólnych i szczegółowych podejmowanych działań, które mają charakter wychowawczy. Taki wpływ na jednostkę, który ma na celu ukształtowanie jej osobowości w świetle określonych wartości i celów nazywany jest wychowaniem.

W świetle nauki Soboru Watykańskiego II wyrażonej w Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, wychowanie jest działaniem mającym na celu harmonijny rozwój wrodzonych własności fizycznych, moralnych i intelektualnych osoby poddanej oddziaływaniu wychowawczemu, celem zdobywania przez nią coraz doskonalszego zmysłu odpowiedzialności oraz umiejętnego korzystania z wolności, aby mogła ona w przyszłości w sposób świadomy zdążać w kierunku ostatecznego celu swego istnienia, a równocześnie działać dla dobra społeczności, której jest członkiem i w obowiązkach której będzie czynnie uczestniczyć¹.

W związku z powyższym, wychowanie dzieci i młodzieży, jak czytamy w kanonie 795 *Kodeksu Prawa Kanonicznego*, powinno obejmować pełną formację osoby ludzkiej, zarówno w odniesieniu do celu ostatecznego, jak i w odniesieniu do dobra wspólnego społeczeństwa².

¹ Por. *Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskich, Gravissimum educationis* (odtąd GE), nr 1, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 1986.

² *Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983* (odtąd KPK), kan. 795.

Tymi, którzy jako pierwsi mają obowiązek, ale i najpierwsze i niezbywalne prawo do wychowania dzieci i młodzieży, są ich rodzice. To do nich należy, zgodnie z ich własnymi przekonaniem oraz możliwościami, wychowanie fizyczne, społeczne, moralne i religijne swoich dzieci³.

W następstwie jednak coraz bardziej rosnącego znaczenia uwarunkowań społecznych, ogromnego rozwoju i wpływów środków masowego przekazu, podających często sprzeczne informacje i wywierających szkodliwy wpływ nie tylko na młodego człowieka, a także w związku z ogromnym rozwojem kultury i nauki, zróżnicowaniem i wyspecjalizowaniem się przygotowania do życia zawodowego, rodzina często staje się bezsilna, by stawić czoła tym wszystkim piętrzącym się problemom.

Odpowiedzią na to zapotrzebowanie wynikające z powstałej sytuacji stała się szkoła, która spełniając swoją funkcję społeczną, „sprawdziła się jako najważniejsza instytucjonalna odpowiedź społeczeństwa, na prawo każdego człowieka do wykształcenia, a więc do samorealizacji, oraz jako jeden z najbardziej zasadniczych czynników kształtujących życie tegoż społeczeństwa⁴.

Aby jednak szkoła mogła spełniać oczekiwania rodziców co do wychowania ich potomstwa, w organizacji oświaty musi istnieć pluralizm szkolny, czyli możliwość wyboru przez rodziców szkoły, która będzie kształtowała ich dzieci na gruncie norm i wartości wyznawanych i cenionych przez danych rodziców⁵. Obowiązek zapewnienia możliwości wolnego wyboru określonego typu szkoły przez rodziców i ich dzieci należy do zadań państwa⁶.

Odpowiedzią na potrzeby rodziców katolickich w tym względzie, ze strony Kościoła, jest szkoła katolicka. Podobnie jak inne szkoły, zdąża ona do celów kulturowych i prawdziwie ludzkiej formacji młodzieży⁷. Alternatywa ta jest pozytywną odpowiedzią Kościoła na przejawiający się w świecie pluralizm kulturowy przyczyniający się do wolności nauczania, wolności sumienia oraz prawa rodziców do wolnego wyboru szkoły odpowiadającej ich poglądom wychowawczym⁸.

Szkoła katolicka jest strukturą społeczną mającą swoje charakterystyczne cele i metody działania, które jednak nie odbiegają w sposób zasadniczy od celów i metod działania każdej innej szkoły. Jest ona jednak czymś więcej, gdyż

³ Por. GE, nr 3; także KPK, kan. 1136.

⁴ Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, nr 13, (Rzym 15 października 1982), Poznań 1986; por. także KPK, kan. 796 § 1.

⁵ Por. KPK, kan. 797.

⁶ Por. GE, nr 7; Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, *La Scuola Cattolica*, Rzym 1977, „Orientamenti Pedagogici”, nr 5, 143, 1977, „Il documento della S. Congregazione per l'Educazione Cattolica su la scuola cattolica”, wprowadzenie do dokumentu. Tekst dokumentu w języku polskim znajduje się w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, zebrał i przetł. E. Szafronowski, Warszawa 1980, t. XI, z. 1, nr 20621–20712; KPK, kan. 793 § 1.

⁷ Por. GE, nr 8.

⁸ Por. *La Scuola Cattolica*, nr 14; także GE, nr 8 i 9; KPK, kan. 798.

jest wspólnotą chrześcijańską, której program wychowawczy zakorzeniony jest w Chrystusie i Jego Ewangelii⁹. Szkoła katolicka musi więc spełniać wymagania stawiane jej przez dwie instytucje, a mianowicie przez państwo i przez Kościół.

„Szkoła katolicka nie mniej niż inne szkoły zdąży do celów kulturalnych i do prawdziwie ludzkiej formacji młodzieży. Właściwością zaś jej jest to, że stwarza w społeczności szkolnej atmosferę przesiąkniętą ewangelicznym duchem wolności i miłości, dopomaga młodzieży, aby w rozwijaniu własnej osobowości wzrastała zarazem wedle nowego stworzenia, którym stała się przez chrzest, a całą ludzką kulturę porządkuje ostatecznie zgodnie z orędziem zbawienia, tak aby poznanie, które wychowankowie stopniowo zdobywają odnośnie do świata, życia i człowieka, było oświetlone wiarą”¹⁰.

W gestii państwa leży obowiązek zabezpieczenia prawa młodzieży do odpowiedniego wychowania szkolnego, czuwania nad zdolnościami nauczycieli i wysokim poziomem nauki, troska o zdrowie wychowanków i w ogóle doskonalenie całej organizacji szkolnictwa Państwa musi jednak pamiętać o zasadzie pomocniczości i dlatego należy tu wykluczyć wszelki monopol szkolny¹¹.

„Kościół katolicki, będąc świadomy swej odpowiedzialności za wychowanie, która wynika z nakazu Chrystusa »Idźcie i głoscie Ewangelię całemu stworzeniu«, posiada prawo wrodzone (*ius nativum*), niezależnie od jakiegokolwiek innej władzy, zakładania szkół i kierowania nimi”¹².

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego określa szkołę katolicką w sposób ogólny i wyznacza właściwe jej zadanie, akcentuje jej element materialny, który stanowi nauczanie i wychowanie, jak i element formalny, którym jest uznanie szkoły za katolicką przez kompetentną władzę kościelną w takiej czy innej formie.

⁹ Por. Conferenza Episcopale Francese, *Statuo dell' Insegnamento Cattolico*, „Docete”, 1992, 1, La Scuola Cattolica francese, s. 12 (odtąd *La Scuola Cattolica francese*).

¹⁰ GE, nr 8; por. także Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 1 i 67, Torino 1988; Conferenza delle Scuole Cattoliche della Svizzera, *Idee direttrici delle scuole cattoliche in Svizzera*, „Docete”, 1992, 1, Idee direttrici delle scuole cattoliche in Svizzera, s. 18.

¹¹ Por. GE, nr 6.

¹² Tamże, nr 3; por. także *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 45 i 46; KPK 800 §; *Idee direttrici delle scuole cattoliche in Svizzera*, s. 18; T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, Olsztyn 1986, s. 342.

1. DOKUMENTY UZNAJĄCE SZKOŁĘ KATOLICKĄ I ZEZWALAJĄCE NA JEJ DZIAŁALNOŚĆ

1.1. „Katolickość” szkoły w świetle dokumentów Kościoła

Jak już zostało wyżej wspomniane, szkoła, aby mogła w ogóle powstać, musi mieć odpowiednią zgodę władzy świeckiej. Państwu bowiem przysługuje do tego prawo, wynikające z faktu, iż wychowanie i szkolnictwo powinny być ukierunkowane na dobro całego społeczeństwa danego kraju. Z tego prawa wynikają także pewne obowiązki, jakie państwo ma wobec szkół, na przykład ich wspomaganie, zapewnienie wolności wyboru szkoły czy ochrona prawna. Wszystkie te normy zawarte są w odpowiednich ustawach i rozporządzeniach wydawanych przez upoważnione do tego urzędy i władze państwowe.

Aby jednak szkoła mogła nosić miano katolickiej, musi spełniać jeszcze dodatkowe wymogi, a mianowicie musi zostać za taką uznana przez kompetentną władzę kościelną, gdyż „żadna inicjatywa nie może przybierać miana »katolickiej« bez zgody prawowitej władzy kościelnej”¹³. Aby szkoła mogła uzyskać takie uznanie konieczne jest, aby spełniała określone wymagania stawiane jej w tym względzie przez Kościół.

Kanon 803 § 3 KPK mówi, że „Żadna szkoła, chociażby rzeczywiście była katolicka, nie może nosić nazwy *szkoła katolicka* bez zgody kompetentnej władzy kościelnej”¹⁴.

Szkoła katolicka jest jednym z narzędzi w misji zbawczej Kościoła. Jest to miejsce wzrostu osobowości człowieka poprzez systematyczne i krytyczne przyswajanie sobie wiedzy i kultury. Charakteryzuje się ona swoistą strukturą, a w szczególności oparciem się na określonych zasadach filozoficznych i teologicznych, znajdujących swe odbicie w programie wychowawczym szkoły, którego fundament stanowią Chrystus i Jego Ewangelia. Zaznacza się tu głęboki wpływ Ewangelii i wiary, jaki wywierają one na zadania, cele i metody wychowawcze szkoły¹⁵.

O doniosłości szkoły katolickiej w wypełnianiu przez Kościół misji wychowania w wierze świadczą dokumenty Soboru Watykańskiego II, a w szczególności Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym, *Gaudium et spes*, która w rozdziale drugim, o kulturze i podnoszeniu jej poziomu ukazuje, jak bardzo ważnym elementem rozwoju kultury jest odpowiednie wychowanie

¹³ Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich, *Apostolicam actuositatem* (odtąd AA), nr 24, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje...*

¹⁴ „Nulla schola, etsi reapse catholica, nomen *scholae catholicae* gerat, nisi de consensu competentis auctoritatis ecclesiasticae”, CIC, can. 803 § 3, por. także *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 38; T. Pawluk, dz. cyt., s. 342; W. Góralski, *Nauczyielskie zadania Kościoła*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 3, Lublin 1986, s. 38.

¹⁵ Por. *La Scuola Cattolica*, wprowadzenie do dokumentu.

przepełnione duchem chrześcijańskim¹⁶. Deklaracja soborowa *Gravissimum educationis* (*O wychowaniu chrześcijańskim*), koncentruje się na wychowaniu w duchu Ewangelii i wskazuje na doniosłą rolę, jaką odgrywa w tym procesie szkoła katolicka¹⁷. Punkt 3 dokumentu Kongregacji do Spraw Wychowania Katolickiego *Szkoła katolicka* stwierdza, iż Kongregacja uważa za słuszne przedstawienie w pełni znaczenia szkoły katolickiej w wychowaniu w duchu chrześcijańskim, które jest fundamentalną racją jej istnienia¹⁸. Władza kościelna, uwzględniając wymagania wspólnego dobra Kościoła, specjalnie popiera i bierze szczególną odpowiedzialność za przedsięwzięcia apostolskie dążące bezpośrednio do celów duszpasterskich. Do tego typu przedsięwzięć należy właśnie szkoła katolicka¹⁹.

Dokumenty kościelne w okresie posoborowym zawierają wiele norm dotyczących szkół katolickich, w tym między innymi odnoszących się do ich zakładania. Instrukcja na temat pasterskiej posługi biskupów *Ecclesiae imago*, wyliczając obowiązki biskupa w zakresie przekazywania i strzeżenia wiary, podkreśla jego odpowiedzialność za duszpasterstwo poprzez szkoły, a zwłaszcza poprzez szkoły katolickie. Zobowiązuje ona biskupa, aby stosownie do lokalnych możliwości starał się o zakładanie różnego typu szkół, np. szkół zawodowych czy technicznych²⁰.

Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* mówi, że „szkoły katolickie mogą przybierać różne formy zależności od miejscowych warunków, zawsze jednak mają być zależne od Kościoła”²¹. Uściślenie tego sformułowania znajdujemy już w rozesłanym do konsultacji w 1977 r. schemacie *Nauczycielskie zadania Kościoła*, w którym stwierdzono prawo Kościoła do zakładania szkół katolickich różnego stopnia i dodano, a gdyby w jakimś regionie takie szkoły nie istniały, wówczas biskup diecezjalny winien zatroszczyć się o ich erekcję, uwzględniając normy wydane przez Konferencję Biskupią²². To stwierdzenie znalazło swoje odzwierciedlenie w kanonie 802 § 1 i 2 KPK²³.

¹⁶ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym, *Gaudium et spes* (odtąd GS), nr 53–62, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje...*

¹⁷ Por. GE, nr 3–9.

¹⁸ Por. *La Scuola Cattolica*, nr 3.

¹⁹ AA, nr 24.

²⁰ Por. Kongregacja Biskupów, Instrukcja *Ecclesiae imago*, O pasterskiej posłudze biskupów, (Rzym, 22 luty 1973), nr 66, [w:] PPK, t. VI, z. 1, nr 10374–11035.

²¹ GE, nr 6.

²² Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *De Ecclesiae munere docendi*, Schemat Kanonów Księgi III – Posługa nauczania w Kościele, kan. 53, [w:] PPK, t. XI, z. 1, nr 21196 i 21197.

²³ „§ 1. Si praesto non sit scholae in quibus educatio tradatur christiano spiritu imbuta, Episcopi dioecesanis est curare ut condantur.

§ 2. Ubi in expedit, Episcopus dioecesanus provideat ut scholae quoque condantur professionales et technicae necnon aliae quae specialibus necessitatibus requirantur”, CIC, can. 802; por. także W. Góralski, dz. cyt., s. 37.

Do władz diecezji należy nie tylko podejmowanie decyzji o otwieraniu szkół, ale także o ich zamykaniu. Bez wyrażenia takiej zgody, jak czytamy w dokumencie *Mutuae relationes*, żadna szkoła katolicka nie może być zamknięta. Zamknięcie bowiem szkoły nie może być aktem jednostronnym instytucji bezpośrednio za nią odpowiedzialnej. Instrukcja dodaje jeszcze, że w wypadku różnorodnych trudności w kontynuowaniu pracy szkoły należy wykorzystać wszystkie możliwe sposoby współpracy i pomocy ze strony wspólnoty Kościoła lokalnego mające na celu jej przetrwanie²⁴.

Uznanie szkoły za katolicką przez kompetentną władzę kościelną, jak czytamy w § 1 kanonu 803 KPK, musi być potwierdzone specjalnie sporządzonym dokumentem na piśmie. Aby do tego doszło, tzn. aby szkoła mogła zostać uznana za katolicką, musi w jakiś sposób wyróżniać się katolickością w swoich założeniach i w swojej działalności. Katolickość ta ma polegać między innymi na:

- swoistym odniesieniu do otaczającej rzeczywistości, której centrum jest Jezus Chrystus²⁵,
- podstawowe cele, wychowanie i nauczanie, powinny być oparte na chrześcijańskiej wizji świata i podstawach katolickiej doktryny²⁶,
- współpracy i współodpowiedzialności w programowaniu i duszpasterstwie Kościoła lokalnego pod przewodnictwem biskupa²⁷,
- nauczyciele szkół katolickich winni odznaczać się zdrową nauką i prawością życia²⁸.

Wyżej wymienione elementy charakterystyczne rzeczywistości, jaką jest szkoła katolicka, zostaną omówione szerzej w dalszej części pracy.

Rozważania przeprowadzone dotychczas odnosiły się do założeń formalnych szkoły katolickiej na płaszczyźnie wymogów prawodawcy cywilnego. Przedmiotem poniższych dociekań zostaną kryteria, jakie musi spełniać szkoła katolicka w państwie polskim, by mogła prowadzić działalność edukacyjno-wychowawczą.

²⁴ Por. Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich, i Kongregacja Biskupów, *Mutuae relationes*, Wytyczne na temat wzajemnych relacji między biskupami i zakonnikami w Kościele, Rzym 1978, nr 40 i 41, [w:] PPK, t. XI, z. 1, nr 20562–20564; także, Paweł VI, *Motu Proprio Ecclesiae Sanctae*, Rzym 1966, nr 34, [w:] PPK, t. I, z. 1, nr 94; KPK, kan. 678 § 3; Conferenza Episcopale Italiana, Commissione per l'Educazione Cattolica, *la Scuola Cattolica, oggi, in Italia*, (Roma 25 agosto 1983), Torino 1983, nr 63; W. Góralski, dz. cyt., s. 38.

²⁵ Por. *La Scuola Cattolica*, nr 33.

²⁶ Por. tamże, nr 34; także, KPK, kan. 803 § 2.

²⁷ Por. *La Scuola Cattolica*, nr 72.

²⁸ „... magistri recta doctrina et vitae probitate praestent.”, CIC, can. 803 § 2; por. W. Góralski, dz. cyt., s. 38; T. Pawluk, dz. cyt., s. 342.

1.2. Podstawy prawne zezwalające na zakładanie i prowadzenie szkół katolickich w Rzeczypospolitej Polskiej

System funkcjonowania oświaty w Polsce reguluje aktualnie *Ustawa o systemie oświaty* z 7 września 1991 r. zamieszczona w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z 25 października 1991 r. w nr 95 poz. 425. Jak czytamy w preambule do Ustawy „Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji Praw Dziecka. Nauczanie i wychowanie, respektując chrześcijański system wartości, za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata. Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich, opierając się na zasadach solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności”²⁹. Z powyższej preambuły do Ustawy jasno wynika, że nie tylko państwo ma prawo do prowadzenia szkół, ale i inne instytucje, w tym także Kościół, co wiąże się z zasadami wolności, tolerancji i demokracji.

O możliwości zakładania i prowadzenia szkół przez Kościół zostały już jednak wcześniej wydane przepisy, które są jednym z elementów *Ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* z 18 maja 1989 r.³⁰ W ustawie tej w art. 20 stwierdza się, że „Kościelne osoby prawne mają prawo zakładać i prowadzić szkoły oraz inne placówki oświatowo-wychowawcze na zasadach organizacyjnych i programowych określonych przez odpowiednie ustawy. Mają one charakter katolicki i podlegają władzy kościelnej”³¹. Ustawa z 7 września 1991 r. reguluje jednak cały system oświaty i dostosowuje zasady oraz określa wymogi zakładania i prowadzenia szkół i placówek oświatowo-wychowawczych prowadzonych przez różne organy administracji państwowej, jak i osoby prawne i fizyczne, w których zakres wchodzi także szkoły katolickie prowadzone przez Kościół. Ustawa ta zobowiązuje do dostosowania zasad i

²⁹ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Ustawa o systemie oświaty*, DzU 1991, nr 95, poz. 425, Preambuła; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Ustawa o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw*, DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 1.

³⁰ Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, *Ustawa o stosunkach państwa do Kościoła katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, DzU 1989, nr 29, poz. 154; Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Ustawa o zmianie ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, DzU 1991, nr 107, poz. 459.

³¹ DzU 1989, nr 29, poz. 154, art. 20 ust. 1, por. także uregulowania zamieszczone w DzU 1989, nr 29, poz. 154, art. 20 ust. 2 i 3.

wymogów dotyczących działania i zakładania wszelkiego rodzaju szkół do postanowień w niej zawartych do 31 sierpnia 1992 r.³² Zasady te, z pewnymi poprawkami, obowiązują do dnia dzisiejszego³³.

System oświaty w Rzeczypospolitej Polskiej umożliwia zakładanie i prowadzenie szkół i placówek oświatowo-wychowawczych przez różne podmioty³⁴. Zatem wszelkiego rodzaju szkoły mogą być zakładane przez osoby prawne i osoby fizyczne, a więc i przez kościelne osoby prawne³⁵.

Wymienione w *Ustawie o systemie oświaty* szkoły i placówki wychowawcze mogą mieć status szkół i placówek publicznych i niepublicznych³⁶, przy czym szkoły i placówki niepubliczne pod pewnymi warunkami mogą uzyskać uprawnienia szkół publicznych, co jest związane z idącymi za tym odpowiednimi uprawnieniami i obowiązkami.

Szkołami publicznymi są szkoły, które:

- 1) zapewniają bezpłatne nauczanie w zakresie ramowych planów nauczania;
- 2) przeprowadzają rekrutację uczniów opartą na zasadach powszechnej dostępności;
- 3) zatrudniają nauczycieli o kwalifikacjach określonych w odrębnych przepisach;
- 4) realizują ustalone dla danego typu szkoły:
 - a) programy nauczania zawierające podstawy programowe obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących, a w przypadku szkół zawodowych – również podstawy programowe kształcenia w danym zawodzie lub profilu kształcenia zawodowego,
 - b) ramowy plan nauczania;

³² Por. DzU 1991, nr 95, poz. Nr 425, art. 110.

³³ Jednolity tekst *Ustawy o systemie oświaty* z 7 września 1991 r., uwzględniający wszystkie zmiany wprowadzone w okresie od jej uchwalenia do dnia wydania jednolitego tekstu, zostanie opublikowany w najbliższym czasie przez Ministra Edukacji Narodowej w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z postanowieniem zawartym w DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 6. Interesujące nas poprawki do niniejszej ustawy znajdują się w następujących ustawach Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej: *Ustawie o zmianie ustawy o systemie oświaty*, DzU 1992, nr 26, poz. 113; *Ustawie o zmianie ustawy o systemie oświaty*, DzU 1993, nr 127, poz. 585; *Ustawie o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw*, DzU 1995, nr 101, poz. 504; oraz w rozporządzeniach Ministra Edukacji Narodowej: *W sprawie udzielania zezwolenia na założenie szkoły publicznej przez osobę prawną lub fizyczną*, DzU 1992, nr 48, poz. 219; *W sprawie szczegółowych zasad ustalania wysokości i udzielania dotacji niepublicznym szkołom oraz placówkom oświatowo-wychowawczym, opiekuńczo-wychowawczym i resocjalizacyjnym*, DzU 1992, nr 81, poz. 419; *O zmianie rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych*, DzU 1993, nr 83, poz. 390; i rozporządzenie Rady Ministrów *W sprawie szczegółowych zasad ustalania wysokości i udzielania dotacji na działalność dydaktyczną i opiekuńczo-wychowawczą przedszkoli oraz szkół publicznych prowadzonych przez osoby prawne i fizyczne*, DzU 1992, nr 71, poz. 354.

³⁴ Por. DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 1, pkt 3.

³⁵ Por. tamże, art. 5, ust. 2, pkt 3 i 4.

³⁶ Por. tamże, art. 5, ust. 1.

5) realizują ustalone przez Ministerstwo Edukacji Narodowej zasady oceniania, klasyfikacji i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów³⁷.

„Szkoły publiczne umożliwiają uzyskanie świadectw i dyplomów państwowych”³⁸.

Szkoły niepubliczne są szkołami, które nie spełniają tych wszystkich wymogów. Mogą one jednak uzyskać uprawnienia szkół publicznych, czyli wydawania świadectw i dyplomów państwowych, jeśli:

- 1) realizują programy nauczania uwzględniające podstawy programowe określone dla szkół publicznych tego samego typu³⁹,
- 2) stosują zasady klasyfikowania i promowania uczniów oraz prowadzenia egzaminów, z wyjątkiem egzaminów wstępnych, zgodne z wymaganiami określonymi dla szkół publicznych,
- 3) prowadzą dokumentację przebiegu nauczania ustaloną dla szkół publicznych,
- 4) w przypadku szkół zawodowych – kształcą w zawodach określonych w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego albo w innych zawodach za zgodą ministra edukacji narodowej,
- 5) zatrudniają nauczycieli przedmiotów obowiązkowych o kwalifikacjach określonych dla nauczycieli szkół publicznych⁴⁰.

Szkoła niepubliczna może na wniosek skierowany do kuratora oświaty przez osobę prowadzącą szkołę niepubliczną, uzyskać uprawnienia szkoły publicznej przez uzyskanie decyzji tegoż kuratora, jeśli stwierdzi on, że dana szkoła spełnia warunki określone w powyższych punktach⁴¹. Szkole nie spełniającej powyższych warunków minister edukacji narodowej może nadać takie uprawnienia, jeśli uzna ją za eksperymentalną, może wtedy jednak określić warunki funkcjonowania takiej szkoły⁴². Podstawowym szkołom niepublicznym założonym zgodnie z wymogami powyższej ustawy, przysługują uprawnienia szkoły publicznej z dniem rozpoczęcia działalności⁴³.

Świadectwa i dyplomy państwowe, wydawane tak przez szkoły publiczne, jak i niepubliczne (spełniające powyższe wymagania), są dokumentami urzędowymi⁴⁴.

Przedstawiony powyżej podział szkół na poszczególne typy jest bardzo ważny ze względu na:

- wymogi związane z zakładaniem szkół, co zostanie omówione jeszcze w niniejszym punkcie pracy,

³⁷ Por. tamże, art. 7, ust. 1; DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 8a.

³⁸ DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 7, ust. 2.

³⁹ Por. punkt 4a powyżej.

⁴⁰ Por. DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 7, ust. 3; DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 8b.

⁴¹ Por. DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 85, ust. 3.

⁴² Por. tamże, art. 86; DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 61a, b.

⁴³ Por. DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 85, ust. 1.

⁴⁴ Por. tamże, art. 11, ust. 1; DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 11.

- system dotowania szkół przez państwo⁴⁵,
- kompetencje dyrektora danej szkoły, jak i wpływ na działalność szkoły kompetentnych władz administracji państwowej odpowiedzialnych za system oświaty i edukację⁴⁶.

Warunki udzielenia zezwolenia na założenie szkoły publicznej przez osobę prawną lub fizyczną określa minister edukacji narodowej. Zezwolenia takiego udziela kurator oświaty, a w przypadku szkół artystycznych, medycznych, rolniczych lub gospodarki żywnościowej ministrowie odpowiednich resortów. Szkołę publiczną zakłada się na podstawie aktu założycielskiego, określającego typ szkoły, nazwę i siedzibę, a w przypadku szkół zawodowych także profil szkoły⁴⁷.

Akt założycielski wydaje się na podstawie wniosku, który składa zainteresowana osoba prawna lub fizyczna, w terminie do 30 września roku poprzedzającego rok otwarcia szkoły, do kuratora oświaty (lub odpowiedniego ministra w wypadku wyżej wymienionych szkół). Do wniosku załącza się:

- 1) projekt aktu założycielskiego szkoły⁴⁸,
- 2) projekt statutu szkoły⁴⁹,
- 3) wykaz nauczycieli przewidzianych do zatrudnienia w szkole, łącznie z dyrektorem, oraz ich kwalifikacji,
- 4) informacje o liczbie uczniów i liczbie oddziałów,
- 5) zobowiązanie do utrzymania szkoły, zapewnienia warunków kadrowych i organizacyjnych do pełnej realizacji programów nauczania lub innych zadań statutowych, a także zobowiązanie do przestrzegania przepisów dotyczących szkół publicznych⁵⁰.

Osoba prawna obowiązana jest także do dołączenia do wniosku kopii statutu lub innego dokumentu stanowiącego podstawę jej funkcjonowania oraz do wskazania organu uprawnionego do prowadzenia spraw szkoły w imieniu założyciela (w przypadku osób fizycznych będą to udokumentowane dane personalno-adresowe)⁵¹. Pozostałe szczegóły dotyczące zakładania szkół publicznych są określone w § 3–7 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 3 czerwca 1992 r. *W sprawie warunków udzielania zezwolenia na założenie szkoły publicznej przez osobę prawną lub fizyczną*⁵². Szkoły publiczne działają na zasadach określonych przez ministra edukacji narodowej zgodnie ze swym statutem⁵³.

⁴⁵ Problem zostanie omówiony w rozdz. 2.1.

⁴⁶ Problem zostanie omówiony w rozdz. 2.2.

⁴⁷ Por. DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 58; DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 94.

⁴⁸ Przepisy dotyczące aktu założycielskiego umieszczone są w DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 58, ust. 1 i 2; DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 44a.

⁴⁹ Określenie wymaganych elementów statutu szkoły publicznej zawarte jest w DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 60; DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 46a.

⁵⁰ Por. DzU 1992, nr 48, poz. 219, § 2 ust. 3.

⁵¹ Por. tamże, § 2 ust. 4.

⁵² Por. tamże, § 3–7.

⁵³ Por. DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 21–57.

Szkołę niepubliczną może założyć osoba prawna lub fizyczna po uzyskaniu wpisu szkoły do ewidencji prowadzonej przez kuratora oświaty właściwego dla siedziby szkoły, a w przypadku szkół artystycznych, medycznych, rolniczych i gospodarki żywnościowej do ewidencji prowadzonej przez właściwego ministra⁵⁴. Wpisu takiego kurator oświaty lub odpowiedni minister dokonuje w ciągu trzydziestu dni od daty zgłoszenia i dostarcza zgłaszającemu zaświadczenie o wpisie do ewidencji⁵⁵.

Zgłoszenie do ewidencji powinno zawierać:

- 1) oznaczenie osoby zamierzającej prowadzić szkołę, jej miejsce zamieszkania lub siedzibę,
- 2) określenie typu szkoły, a w przypadku szkoły zawodowej także zawodów lub profili kształcenia zawodowego, w jakich szkoła będzie kształcić swoich uczniów, oraz datę rozpoczęcia funkcjonowania,
- 3) wskazanie miejsca prowadzenia szkoły i warunków lokalowych zapewniających bezpieczeństwo i higienę osobom przebywającym na jej terenie, zgodnie z odrębnymi przepisami,
- 4) statut szkoły⁵⁶,
- 5) dane dotyczące kwalifikacji pedagogicznych i dyrektora, przewidzianych do zatrudnienia w szkole,
- 6) w przypadku szkoły podstawowej i ponadpodstawowej ubiegającej się o nadanie uprawnień szkoły publicznej, także zobowiązanie do stosowania zasad wymaganych przy ubieganiu się o takie uprawnienia⁵⁷.

Szkoła niepubliczna działa na podstawie statutu nadanego przez osobę prowadzącą szkołę⁵⁸.

2. ORGANIZACJA SZKOŁY

2.1. Wprowadzenie

Omówiliśmy już zagadnienia dotyczące tego, kiedy szkoła może być nazywana katolicką, kto jej nadaje takie miano oraz jakie wymagania stawia prawo cywilne w Polsce przy zakładaniu szkół. Aby jednak jakakolwiek struktura społeczna mogła istnieć i prowadzić swoją działalność, osiągając wyznaczone sobie cele, niezbędne jest, aby miała odpowiednie zaplecze ekonomiczne i socjalne, a także musi być w jakiś sposób bezpośrednio zarządzana.

⁵⁴ Por. tamże, art. 82, ust. 1; DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 56a.

⁵⁵ Por. DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 82, ust. 3; DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 56c.

⁵⁶ Określenie wymaganych elementów statutu szkoły niepublicznej zawarte jest w DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 84 ust. 2. Wymogi te są odmienne niż w przypadku szkoły publicznej.

⁵⁷ Por. DzU 1991, nr 96, poz. 425, art. 82 ust. 2; DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 56b.

⁵⁸ Por. DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 84 ust. 1.

Elementy te są bardzo ważne w przypadku szkoły, kiedy wchodzi w grę odpowiednie sale wykładowe, wyposażenie tych sal i zaplecze sanitarne z jednej strony, a z drugiej, wynagrodzenia wykładowców i innych osób w niej zatrudnionych. Istotą sprawy jest też to, kto i w jaki sposób powinien zarządzać szkołą.

Powyższe zagadnienia zostaną tu naświetlone przede wszystkim z punktu widzenia prawodawcy kościelnego, gdyż chodzi nam o ukazanie specyfiki szkół katolickich, choć nie mogą zostać pominięte także wymagania stawiane przez prawodawcę cywilnego.

2.2. Socjalne i ekonomiczne zaplecze szkoły

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. zobowiązuje wszystkich wiernych do popierania i udzielania pomocy przy zakładaniu i utrzymaniu szkół katolickich⁵⁹. Cała wspólnota Kościoła ma czynnie działać i pomagać szkołom katolickim. Pomoc ta winna się przejawiać w różnorodnych formach, między innymi w pomocy materialnej. Jak mówi kanon 797, społeczność wiernych winna wyposażyć rodziców w odpowiednie środki umożliwiające świadczenie odpowiednich subsydiów na rzecz szkoły⁶⁰.

Obowiązek ten spoczywa także na barkach państwa, które w swej służebnej roli, jaką pełni wobec społeczeństwa, winno umożliwić rodzicom posyłanie dzieci do szkół, w których wychowuje się je zgodnie z ich przekonaniami i światopoglądem. Z tego też względu państwo jest zobowiązane do zorganizowania odpowiedniej pomocy materialnej takim szkołom, jakich pragną rodzice, a więc i

⁵⁹ „Christofideles scholas catholicas foveant, pro viribus adiutricem operam conferentes ad easdem condendas et sustentandas”, CIC, can. 800 § 2; por. także, GE, nr 9; *La Scuola Cattolica*, nr 4; J. M. González del Valle, *Komentarz do kanonu 800*, [w:] *Codice di Diritto canonico*, Roma 1986; W. Góralski, dz. cyt., s. 37; T. Pawluk, dz. cyt., s. 342; E. Sztafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986, s. 60.

⁶⁰ „Parentes in scholis eligendis vera libertate gaedeant oportet; quare christifideles solliciti esse debent ut societas civilis hanc libertatem parentibus agnoscant atque, servata iustitia distributiva, etiam subsidiis tueatur”, CIC, can. 797;

„... la libertà d'insegnamento non é garantita soltanto se vien permessa la libera creazione di centri di insegnamento, ma gli Stati devono anche provvedere ai sussidi economici necessari al loro mantenimento, secondo come contribuiscono al mantenimento delle scuole statali. Diversamente, i genitori sono obbligati a contribuire con le proprie risorse al mantenimento di scuole che – data l'educazione che impartiscono – non interessano per i loro figli e, inoltre, devono finanziare totalmente le scuole che essi promuovono. La giustizia distributiva esige che non siano soltanto coloro che sono economicamente privilegiati ad usufruire della libertà di mandare i loro figli nelle scuole private”. J. M. González del Valle, *Komentarz do kanonu 797*; por. także T. Pawluk, dz. cyt., s. 341; E. Sztafrowski, dz. cyt., s. 58; A. G. Urru, *La funzione di insegnare della Chiesa*. Roma 1989, s. 97; A. Montan, *L'educazione cattolica*, [w:] *Quaderni della Mendola, La funzione di insegnare della Chiesa*, Milano 1994, s. 80.

szkołom katolickim⁶¹. Jest to bardzo ważne, jeśli się weźmie pod uwagę sytuację ekonomiczną wielu rodzin. Już Sobór Watykański II naucza i zachęca „pasterzy Kościoła i wszystkich wiernych, aby nie oszczędzając żadnych ofiar, pomagali szkołom katolickim w coraz doskonalszym wypełnianiu ich zadania, a przede wszystkim w zaspokajaniu przez nie potrzeb tych, którzy są ubodzy w dobra doczesne albo są pozbawieni pomocy i życzliwości ze strony rodziny lub znajdują się z dala od łaski wiary”⁶².

W Polsce na podstawie *Ustawy o systemie oświaty* z 7 września 1991 r. przewiduje się, iż ponadpodstawowe szkoły publiczne prowadzone przez osoby prawne lub fizyczne (w zakres których wchodzi także szkoły katolickie) „otrzymują na każdego ucznia dotację z budżetu państwa na działalność dydaktyczną i opiekuńczo-wychowawczą, w tym na utrzymanie obiektów, w wysokości odpowiadającej wydatkom na jednego ucznia, ponoszonym w tego samego typu państwowych szkołach publicznych”⁶³. Publiczne szkoły podstawowe prowadzone przez osoby prawne lub fizyczne powyższą dotację otrzymują z budżetu gminy zgodnie ze zmianami wprowadzonymi do ustawy o finansowaniu gmin⁶⁴.

W przypadku szkół niepublicznych zasady ich dotowania zamieszczone są w art. 90 *Ustawy o systemie oświaty*. Niektóre z tych zasad uległy jednak pewnym modyfikacjom na mocy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 23 października 1992 r., *W sprawie szczegółowych zasad ustalania wysokości i udzielania dotacji niepublicznym szkołom oraz placówkom oświatowo-wychowawczym opiekuńczo-wychowawczym i resocjalizacyjnym*, zamieszczonego w DzU, 1992, Nr 81, poz. 419.

Na podstawie powyższych dokumentów szkoły niepubliczne:

- 1) nie mające uprawnień szkoły publicznej mogą otrzymać dotację z budżetu państwa na zasadach określonych przez ministra edukacji narodowej lub od odpowiedniego ministra (w przypadku szkół wymienionych w art. 25 *Ustawy o systemie oświaty*), za pośrednictwem kuratorów oświaty lub odpowiednich ministrów w przypadku wyróżnionych wcześniej szkół o określonym profilu zawodowym, w wysokości ustalonej indywidualnie dla danej szkoły, nie przekraczającej jednak 50% wydatków bieżących ponoszonych przez placówki publiczne tego samego typu na terenie województwa,
- 2) mające uprawnienia szkoły publicznej – otrzymują dotację z budżetu państwa w wysokości 50% ponoszonych wydatków na jednego ucznia na działalność

⁶¹ GE, nr 6 i 7; por. także, *La Scuola Cattolica*, nr 81; J. M. González del Valle, *Komentarz do kanonu 797*; W. Góralski, dz. cyt., s. 36.

⁶² GE, nr 9; por. także KPK, kan. 800 § 1; W. Góralski, dz. cyt., s. 37.

⁶³ DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 80; por. także DzU 1992, nr 71, poz. 354.

⁶⁴ Por. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *Ustawa o finansowaniu gmin*, DzU 1993, nr 129, poz. 600, art. 20; DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 3.

oświatowo-wychowawczą w tego samego typu szkołach publicznych działających na terenie województwa,

- 3) niepubliczne szkoły podstawowe – otrzymują dotację z budżetu gminy w wysokości 50% ponoszonych wydatków na jednego ucznia na działalność oświatowo-wychowawczą w tego samego typu szkołach podstawowych działających na terenie gminy.

Dotacje, o których mowa nie obejmują jednak wydatków związanych z inwestycjami i remontami⁶⁵.

Biskupi holenderscy w liście duszpasterskim zatytułowanym *Szkola katolicka*, zauważają jednak, że bardzo ważne jest, aby rodzice mieli swój udział w utrzymaniu szkoły, uzasadnia to tym, że brak zobowiązań finansowych rodziców wobec szkoły pociąga za sobą takie negatywne skutki, jak: zmniejszenie się zainteresowania problemami szkoły, brak współpracy i poczucia współodpowiedzialności za nią, a także wyłączenia rodziców z współodpowiedzialności i dialogu na temat celów i stosowanych metod wychowania⁶⁶.

Jak już wspomnieliśmy na początku niniejszego rozdziału, szkoła, wypełniając swoją misję wychowawczą, wykorzystuje do tego celu odpowiedniego przygotowaną bazą, którą stanowią: budynki, sale wykładowe, boiska, a także posługuje się różnorodnymi pomocami dydaktycznymi⁶⁷. Nie można także zapomnieć o odpowiednim zapleczu sanitarnym, czego wymagają i o czym mówią szczególnie odpowiednie przepisy państwowe, stwierdzające, że do realizacji celów statutowych szkoła powinna zapewnić możliwość korzystania z:

- pomieszczeń do nauki z odpowiednim wyposażeniem,
- biblioteki,
- świetlicy,
- gabinetu lekarskiego i dentystycznego oraz pomieszczeń administracyjno-gospodarczych,
- zespołu urządzeń sportowych i rekreacyjnych⁶⁸.

Duży wpływ na osiągnięcie wyznaczonych sobie przez szkołę celów wychowawczych ma także odpowiednie umieszczenie w całej kubaturze budynku

⁶⁵ Por. DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 90; DzU 1992, nr 81, poz. 419 § 1–10; DzU 1995, nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 65 b; por. również wcześniejsze, już nie obowiązujące Zarządzenie nr 30 Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 1990 r., *W sprawie określenia zasad dotowania szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych prowadzonych przez kościelne osoby prawne*, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Edukacji Narodowej 1990 r. nr 7, poz. 41. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej w październiku 1995 r. uchwalił ustawę pilotażową dla 46 wielkich miast, która przewiduje między innymi przejęcie przez wielkie miasta dotacji szkół średnich znajdujących się na ich terenie. Na podobnych zasadach określonych w tej ustawie mają być w przyszłości, jak przewiduje projekt ustawy o powiatach, dotowane wszystkie szkoły średnie przez powiaty, na terenie których szkoły te się znajdują.

⁶⁶ Por. Lettera pastorale dei vescovi olandesi, *La scuola cattolica*, (Utrecht, 11 gennaio 1977), Torino 1977, s. 13.

⁶⁷ Por. *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 28.

⁶⁸ Por. DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 67, ust. 1.

szkolnego – kaplicy szkolnej. Nie może to być jakiś oddzielny wyizolowany budynek, ale intymne, zaciszne i stwarzające klimat rodzinny miejsce, gdzie uczniowie, osoby wierzące mogłyby spotkać się ze swoim Panem, który mówi: „A oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni”⁶⁹. Winno to być także miejsce, gdzie odbywają się celebracje liturgiczne, które stanowią integralną część programu dydaktyczno-wychowawczego szkoły katolickiej⁷⁰.

W związku z powyższymi wskazaniem, jak powinno wyglądać wyposażenie szkoły katolickiej we wszelkiego rodzaju pomoce dydaktyczne? Jaki powinien być wystrój sal wykładowych itd.? Szczególne kontrowersje mogą tu powstawać w przypadku szkół prowadzonych przez różnorakie instytuty życia konsekrowanego, w związku z dawaniem świadectwa płynącego ze ślubu ubóstwa.

Na te pytania znajdujemy odpowiedź w dokumencie Kongregacji do Spraw Wychowania Katolickiego *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*. Z treści tegoż dokumentu wynika, że świadectwo szkoły katolickiej, mające wypływać z prostoty i ducha ubóstwa zapisanych na kartach Ewangelii, nie jest sprzeczne z tym, aby szkoła była wyposażona na odpowiednim poziomie w środki i pomoce dydaktyczne. Ogromny rozwój i postęp techniczny wymagają bowiem od szkoły nowoczesnego i całościowego wyposażenia w odpowiednią aparaturę i pomoce naukowe. Jak czytamy w powyższym dokumencie, nie jest to wyrazem luksusu, ale potrzebą wynikającą z celów i zadań, do jakich jest powołana szkoła. Szkoły prowadzone przez Kościół mają więc prawo i obowiązek, aby być wyposażone w odpowiednie i nowoczesne pomoce naukowe⁷¹. Nowoczesność płynie bowiem z troski o powierzona szkole młodzież, o poziom jej wykształcenia i o jej przyszłe dobro. Sam wystrój szkoły też ma być tego odzwierciedleniem, a zarazem ma on być wyrazem ducha chrześcijańskiego⁷².

Szkoła jednak, to nie tylko budynki, sale wykładowe i inne elementy materialne. Szkoła, to przede wszystkim nauczyciele i uczniowie, to grupa ludzi, która aby mogła dobrze funkcjonować i spełniać swoje posłannictwo oraz realizować i rozwijać swoją osobowość i swoje powołanie, musi być odpowiednio zarządzana przez kompetentne, jak i uprawnione do sprawowania swych urzędów osoby.

2.3. Zarządzanie szkołą

Szkoła, o czym mówiliśmy już wcześniej, jest szczególną wspólnotą, wspólnotą wychowawczą. „W działalności szkoły jako wspólnoty istnieje jej specyficzna organizacja, posiadająca swoistą strukturę, w której działalności uczestni-

⁶⁹ Mt 28, 20.

⁷⁰ Por. *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 30.

⁷¹ Por. tamże, nr 29; także *La Scuola Cattolica*, nr 81 i 82.

⁷² Por. *La Scuola Cattolica*, nr 25 i 26; *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 27.

czą wychowankowie, nauczyciele, wychowawcy, rodzice, inni pracownicy szkolnictwa, władza państwowa, a w wypadku szkół katolickich ważną rolę odgrywa hierarchia, jak również zakony⁷³.

Kanon 803 § 1 mówi, odnosząc się do zarządzania szkołami, że szkoła jest uważana za katolicką wtedy, gdy jest kierowana przez kompetentną władzę kościelną lub kościelną osobę prawną publiczną⁷⁴.

Kompetentną władzą kościelną w przypadku zwierzchnictwa ze strony Kościoła w stosunku do szkoły katolickiej jest biskup diecezjalny, który winien się troszczyć, aby w jego diecezji wychowanie było przepojone duchem chrześcijańskim, jak również o to, by powstawały szkoły katolickie o różnorodnym profilu, w zależności od istniejących potrzeb⁷⁵. Kompetentna władza kościelna nie musi jednak bezpośrednio kierować szkołą. Funkcję tę mogą spełniać kościelne osoby prawne publicznie⁷⁶.

Kościelnymi publicznymi osobami prawnymi są te osoby lub zespoły osób, które takimi zostały ustanowione przez kompetentną władzę kościelną w celu wykonywania w imieniu Kościoła, w oznaczonym dla nich zakresie, zgodnie z przepisami prawa, własnych zleconych im zadań dla dobra publicznego⁷⁷. „Osoby prawne publicznie otrzymują tę osobowość bądź mocą samego prawa, bądź specjalnym dekretem kompetentnej władzy, przyznającym wyraźnie tę osobowość”⁷⁸. Wymóg ten wynika z faktu, iż osoby prawne w Kościele są ustanowione w celu wypełniania w nim misji, przekraczającej cel poszczególnych jednostek⁷⁹.

Ordynariusz miejsca jest odpowiedzialny za całe duszpasterstwo w swojej diecezji⁸⁰, a co za tym idzie za duszpasterstwo prowadzone w szkołach, a tym bardziej w szkołach katolickich⁸¹. Powinien on czuwać nad rozmieszczeniem szkół w diecezji, nad ich współpracą i poziomem przygotowania do podjęcia zadań społecznych i kulturowych, na co wskazują normy wykonawcze do dekre-

⁷³ J. Dyduch, *Szkoły katolickie w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Analecta Cracoviensia”, 1986, s. 356.

⁷⁴ „Schola catholica ea intellegitur quam auctoritas ecclesiastica competens aut persona iuridica ecclesiastica publica moderatur, aut auctoritas ecclesiastica documento scripto uti talem agnoscit”, CIC, kan. 803 § 1; por. J. M. González del Valle, *Komentarz do kanonu 803*; A. G. Urru, dz. cyt., s. 100; W. Góralski, dz. cyt., s. 38; T. Pawluk, dz. cyt., s. 342.

⁷⁵ Por. KPK, kan. 802 § 1 i 2; W. Góralski, dz. cyt., s. 38; T. Pawluk, dz. cyt., s. 342.

⁷⁶ Por. KPK, kan. 803 § 1.

⁷⁷ Por. tamże, kan. 116 § 1.

⁷⁸ Tamże, kan. 116 § 2.

⁷⁹ Por. tamże, kan. 114.

⁸⁰ Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, *Christus Dominus*, nr 8a, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje...*

⁸¹ *Ecclesiae imago*, nr 66; por. KPK, kan. 804 § 1; por. także *La dimensione religiosa dell'educazione nella scuola cattolica*, nr 44; A. Montan, dz. cyt., s. 83.

tu soborowego *Christus Dominus*⁸² i co znalazło również swoje odzwierciedlenie w kanonie 802. W samym dekrete czytamy, że „zakonne szkoły katolickie podlegają ordynariuszom miejscowym, gdy chodzi o ich ogólną organizację i nadzór, jednak bez naruszenia prawa zakonników do ich kierownictwa”⁸³. W tym wypadku kompetentny przełożony zakony wyznacza osobę bezpośrednio odpowiedzialną za działalność szkoły.

Wyżej wymienione wskazania znalazły swe odzwierciedlenie w § 1 kanonu 806 KPK, gdzie jest mowa o tym, że biskupowi diecezjalnemu na jego terytorium przysługuje prawo do czuwania nad szkołami katolickimi i ich wizytowania, i to nawet wtedy, gdy zostały założone przez instytuty życia konsekrowanego lub są kierowane przez jego członków. Mogą oni również wydawać przepisy dotyczące ogólnej struktury szkół katolickich, które także wiążą zakonników i szkoły przez nie kierowane, ale jak już wcześniej zauważyliśmy w dekrete soborowym *Christus Dominus* i w rozporządzeniach *Motu proprio Ecclesiae Sanctae*, mogą to czynić z zachowaniem autonomii tych szkół w zakresie wewnętrznego zarządu⁸⁴.

Ingerencja biskupa nie powinna także naruszać cech charakterystycznych szkoły wynikających z celu, ducha i charakteru instytutu życia konsekrowanego, jak powinna również respektować jego tradycje⁸⁵. Szkoła jednak jest zobowiązana do włączenia się swoją działalnością w całokształt duszpasterstwa danej diecezji⁸⁶. *Motu proprio Ecclesiae Sanctae* w nr 39 nakazuje prowadzenie konsultacji między biskupami i przełożonymi instytutów zakonnych, mają one na celu ukierunkowanie działalności pastoralnej szkoły na terenie diecezji⁸⁷.

Władzy kościelnej podlega katolickie nauczanie i wychowanie przekazywane w jakichkolwiek szkołach. Konferencje Episkopatów winny wydać w tej

⁸² *Ecclesiae Sanctae*, nr 39; por. także, Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, *Declaratio de coeducatione in scholis secundi ordinis sub religiosarum moderatione*, Deklaracja na temat koedukacji w szkołach średnich prowadzonych przez zakonników, nr 1–3, [w:] PPK, t. IV, z. 1, nr 7080–7082.

⁸³ CD, nr 35, 4.

⁸⁴ „Episcopo dioecesano competit ius invigilandi et invisendi scholas catholicas in suo territorio sitas, eas etiam quae ab institutorum religiosorum sodalibus conditae sint aut dirigantur; eidem item competit praescripta edere quae ad generalem attinent ordinationem scholarum catholicarum: quae praescripta valent de scholis quoque quae ab iisdem sodalibus diriguntur, salva quidem eorum quoad internum earum scholarum moderamen autonomia.”, CIC, can. 806 § 1; por. W. Góralski, dz. cyt., s. 39.

⁸⁵ Por. KPK, kan. 578.

⁸⁶ Por. tamże, kan. 678, 680, 683.

⁸⁷ *Ecclesiae Sanctae*, nr 39; por. także, CD, nr 35, 5; por. także, *Declaratio de coeducatione...*, nr 1–3; J. M. González del Valle, *Komentarz do kanonu 806*; D. Composta, *Komentarz do kanonu 806*, [w:] *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Roma 1985; G. Ghirlanda, *Il diritto nella Chiesa mistero di comunione*, Roma 1990, s. 421; E. Sztafrowski, dz. cyt., s. 61.

kwestii ogólne normy, a do biskupa diecezjalnego należy kierowanie i czuwanie nad tą dziedziną na terenie swojej diecezji⁸⁸. Zgodnie z zaleceniami kanonu 805 *Kodeksu Prawa Kanonicznego*: „W odniesieniu do własnej diecezji ordynariusz miejsca ma prawo (jako odpowiedzialny za duszpasterstwo) mianowania lub zatwierdzania nauczycieli religii oraz usuwania lub żądania ich usunięcia, ilekroć wymaga tego dobro religii lub obyczajów”⁸⁹.

Szkoła katolicka pełni swoją misję na terenie konkretnej diecezji, a więc jest ściśle włączona w działalność duszpasterską w niej prowadzoną, a która podlega trosce ordynariusza diecezji. Można więc przypuszczać na zasadzie analogii do nauczycieli religii, że ordynariusz diecezji ma prawo interweniowania u władz szkoły w przypadku nauczyciela, który byłby jawnym antyświadcstwem lub zgorszeniem dla uczniów i dla wiernych, celem żądania usunięcia go ze szkoły, jeśli wymaga tego dobro religii lub obyczajów.

Powyższe zadania w stosunku do szkoły katolickiej biskupi powinni jednak wykonywać w porozumieniu z Kongregacją do Spraw Wychowania Katolickiego, która zarządza szkołami w wymiarze ogólnokościelnym.

Bardzo ważny w prawidłowym funkcjonowaniu szkoły katolickiej jest także autentyczny udział świeckich w ich zarządzaniu, w podejmowaniu odpowiedzialności za szkołę, oczywiście odpowiednio do swoich kompetencji w poszczególnych dziedzinach. Wymagane jest w związku z tym głębokie utożsamienie się świeckich biorących współdziałanie w zarządzaniu szkołą z jej właściwymi celami wychowawczymi⁹⁰.

Nie można także zapomnieć o wpływie rodziców i ich współdziałaniu w podejmowaniu niektórych decyzji i ich współodpowiedzialności za szkołę⁹¹. Rodzice bowiem są, co podkreślają liczne dokumenty Kościoła, pierwszymi wychowawcami swoich dzieci⁹².

Działalność szkoły jest ukierunkowana na realizację dobra wspólnego. Dobrem takim jest państwo i ono również ma wpływ na zarządzanie szkołą katolicką i na prowadzenie przez nią działalności oświatowo-wychowawczej. Organem państwowym odpowiedzialnym za oświatę i wychowanie w Polsce jest Ministerstwo Edukacji Narodowej⁹³, którego politykę na terenie województwa realizują

⁸⁸ Por. KPK, kan. 804 § 1; także W. Góralski, dz. cyt., s. 38; T. Pawluk, dz. cyt., s. 342.

⁸⁹ KPK, kan. 805.

⁹⁰ Por. Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego, *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, (Rzym, 15 października 1982), Poznań 1986, nr 78.

⁹¹ Por. Lettera pastorale dei vescovi olandesi, s. 13.

⁹² Por. Sobór Watykański II, Konstytucja Dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 11 i 35; także GS, nr 48 i 52; GE, nr 3, 6 i 7; Deklaracja o wolności religijnej, *Dignitatis humanae* (odtąd DH), nr 5, [w:] Sobór Watykański II, Konstytucje, dekrety, deklaracje, Poznań 1986; Jan Paweł II, Adhortacja Apostolska *Familiaris consortio*, O zadaniach rodziny chrześcijańskiej we współczesnym świecie, (Rzym, 22 listopada 1981), Wrocław 1994, nr 34; Jan Paweł II, *List do rodzin*, (Rzym, 2 lutego 1994), Poznań 1994, nr 16.

⁹³ Por. DzU 1991, nr 95, poz. 425, art. 21.

kuratorzy oświaty⁹⁴ wypełniający swoje zadania przy współdziałaniu kuratoriów oświaty⁹⁵. Wpływ na zarządzanie szkołą katolicką ze strony państwa i organów administracji państwowej jest zależny od statusu prawnego danej szkoły. Zależność ta jest niewielka w przypadku szkół niepublicznych i zwiększa się odpowiednio ze wzrostem uprawnień danej szkoły⁹⁶.

Przedstawione w powyższym rozdziale pracy uregulowanie prawne odnoszące się do szkoły katolickiej znajdują swoje potwierdzenie w artykule 14 *Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską* z 28 lipca 1993 roku. Zapis tego artykułu jest następujący:

- „1. Kościół katolicki ma prawo zakładać i prowadzić placówki oświatowe i wychowawcze, w tym przedszkola oraz szkoły wszystkich rodzajów, zgodne z przepisami prawa kanonicznego i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy.
2. W realizowaniu minimum programowego przedmiotów obowiązkowych i w wystawianiu druków urzędowych szkoły te podlegają prawu polskiemu. W realizowaniu programu nauczania pozostałych przedmiotów szkoły te stosują się do przepisów kościelnych. O publicznym charakterze tych szkół i placówek decyduje prawo polskie.
3. Nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy oraz uczniowie i wychowankowie szkół i placówek wymienionych w ustępie 1 – jeśli są one szkołami lub placówkami publicznymi albo mają uprawnienia szkół lub placówek publicznych – mają prawa i obowiązki takie same, jak analogiczne osoby w szkołach i placówkach publicznych.
4. Szkoły i placówki wymienione w ustępie 1 będą dotowane przez Państwo lub organy samorządu terytorialnego w przypadkach i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy⁹⁷.

Przedstawione powyżej rozważania na temat tego, czym jest szkoła katolicka, kiedy i na jakich zasadach może ona podjąć swoją działalność oraz to jak struktura ta funkcjonuje ukazane zostało od strony założeń formalnych i organizacyjnych szkoły katolickiej. Powyższe opracowanie staje się więc przyczynkiem do podjęcia dalszych poszukiwań i rozważań na temat tego, jak szkoła katolicka winna realizować swoje posłannictwo w misji nauczycielskiej Kościoła

⁹⁴ Por. tamże, art. 31.

⁹⁵ Por. tamże, art. 32.

⁹⁶ W przypadku szkół publicznych zasady ich działalności, kompetencje dyrektorów tych szkół oraz zobowiązania ich wobec MEN, określone są w następujących artykułach ustawy *o systemie oświaty* z dnia 7 września 1991: DzU 1991 r., nr 95, poz. 425, art. 22, ust. 1 i 2; art. 23, ust. 1 i 2; art. 31–57, z uwzględnieniem DzU 1995 r., nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 20; 21; 31–43. Dla szkół niepublicznych stosuje się przepisy DzU 1991 r., nr 95, poz. 425, art. 89 w brzmieniu zgodnym z DzU 1995 r., nr 101, poz. 504, art. 1, pkt 64.

⁹⁷ *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską*, z dnia 28 sierpnia 1993 r., [w:] W. Góralski, W. Adamczewski, *Konkordat*, Płock 1994, s. 156.

oraz próby określenia tego, kim jest i jak wypełnia swoje powołanie nauczyciel-wychowawca w szkole katolickiej.

Sommario

Il problema come fare la scuola cattolica é oggi molto sentito in Polonia. Prima di farla importante é sapere, cosa esige la Chiesa e lo Stato dalle persone quale vogliono aprire una scuola cattolica. Riguardo a questo spunto specifico la Chiesa esige che la scuola per chiamarsi „cattolica” deve essere approvata come cattolica per la competente autorità ecclesiale. L’approvazione dipende dai principi fondamentali di quali si lascia guidare la scuola nel suo lavoro pedagogico ed educativo, cioè al messaggio cristiano e la dottrina insegnata della Chiesa. Le norme formali per l’apertura di qualunque scuola sono previsti anche della legge civile.

Importante é anche il problema dell’ organizzazione della scuola cattolica; invece come deve presentarsi l’ambiente della scuola; cosa esige in questo punto la Chiesa e quali esigenze provengono qua della legge civile. Poi viene anche fuori la questione di gestione e dirigenza della scuola in collaborazione con la Chiesa locale e quella l’universale, con i genitori e con lo Stato.